

ОЙКОКОНФЕСИОНИМЪТ „БАЛИ ЕФЕНДИ“ В ОКОЛНОСТИТЕ НА СТАРА СОФИЯ¹

Росен Р. Малчев

Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „ОНГЪЛ“

Основните конфесионални системи, които се срещат на Балканите са християнската и ислямската. Взаимодействието им на фолклорно равнище довежда до създаването на многообразни явления от типа на фолклорната конфесионалност. Тя е една от основните характеристики на фолклорния модел на света, кодирана е в неговата структура и изразява конфесионалните доминанти на фолклорната менталност – онази система на мисленето, която генерира фолклорни по тип социокултурни явления.

Поради спецификата на общественно-политическата, езиковата, етнокултурната и конфесионалната ситуация в балканските земи през османското робство, противоборството между християнските и ислямските фолклорни общности за сакралното усвояване на културното пространство завършило с относителен успех за ислямската конфесия. По този начин съществуващи християнски местни култове към светци и култови

средища били преименувани и преосмислени като ислямски, без да бъде забравена старата им християнска семантика. Все пак, определящ за резултатите от този процес останал фолклорният модел на местните балкански общности.

На Балканите могат да бъдат посочени множество християнско-ислямски култове към светци и култови средища. Култовата практика към някои от тях е жива и днес. Други са загубили християнската или ислямската си съставка. Реконструирането им би спомогнало за разкриването на пълния обем и разбирането на балканските разновидности на християнската и ислямската фолклорна конфесионалност.

Богати възможности за разбирането на християнско-ислямските фолклорни явления в българските земи предлага поликонфесионалният култ към светеца Бали Ефенди (с фолклорен агионим Али Баба) и неговото сакрално средище в двора на църквата „Св. пророк Илия“ в квартал Княжево на град София. Проучването му води до следните важни изводи:

1. Култът наследява стар предислямски култ към светец с изразени скотовъдни черти, почитан преди създаването на мохамеданското светилище в средата на 16 век на оброчището „Св. Георги“.

2. По литературно-исторически сведения мюсюлманският проповедник Бали Ефенди бил старейшина на халветийския орден в София или е принадлежал към сектата на байрамните, но фолклорната съставка на култа към него е формирана в контекста на конфесионалната система на дервишкия орден Бекташия – покровител на еничарите и новооглашените мюсюлмани в Османската империя.

3. Фолклорната представа за Али Баба (Бали Ефенди) е създадена под силното влияние на християнските представи и вярвания за св. Георги и св. Иван Рилски.

4. До края на 19 век християнско-ислямският комплекс в софийския квартал Княжево бил съставен от мюсюлманското светилище на Бали Ефенди (тюрбе, теке, джамия, баня и др.) и християнското оброчище „Св. Георги“ (оброчен кръст, голям валчест камък и др). Днес сакралното средище има три компонента: гробницата (тюрбето) на Али Баба (Бали

Ефенди) – оброчището на св. Георги – църквата „Св. пророк Илия“.

5. През Средновековието и Възраждането християните са колели своите курбани на Гергьовден на оброчния кръст на св. Георги, а мюсюлманите – на произволен ден, при нужда от помощ от страна на светеца Али Баба (Бали Ефенди). Построяването на християнския храм „Св. пророк Илия” на мястото на джамията от мюсюлманското светилище е закрепил календарно почитането на Али Баба (Бали Ефенди) и от християни, и от мохамедани към датата на празника Илинден.

БЕЛЕЖКИ

1. По въпр. вж. също изследванията: **Миков, Л., Кметова, Т.** Софиянецът Бали ефенди – мюсюлмански светец от XVI в. В: Сп. Българска етнология, кн. 2, 1996, 31-50; **Малчев, Р.** Етнологички контекст на конфесионалния ойконим Бали Ефенди – старо име на днешния софийски квартал Княжево. В: Ономастично и етнолингвистично пространство на езика: астроними, вентоними, еороними, зооними, фитоними, хрононими и др. Сборник в чест на проф. Николай Ковачев. Том 2. В. Търново, 1996, 57-62.